

UNIVERSITATEA “BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA

Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării

Școala doctorală Administrație și Politici Publice

Teză de doctorat

RECONFIGURAREA ETICII: O INVESTIGAȚIE GLOBALĂ ȘI
INTERDISCIPLINARĂ ASUPRA EVOLUȚIEI, FRAGMENTĂRII ȘI VIITORULUI
GÂNDIRII MORALE PRIN LENTILELE ISTORIEI, POLITICII, GUVERNANȚEI ȘI
DATELOR

Rezumat

Student-doctorand:

Chira Mihai-Alexandru

Conducător științific:

Conf. Univ. Dr. Antonie Raluca-Ioana

Cluj-Napoca,

2025

Cuprins

1. Introducere și motivație	3
2. Metodologie.....	3
3. Evoluția istorică a gândirii etice (Antichitate – Epoca Modernă)	3
3.1. Etica în Epoca Clasică (cca. 2500 î.e.n. – 476 e.n.).....	4
3.2. Etica în Evul Mediu (476–1450 e.n.)	4
3.3. Etica în Epoca Modernă Timpurie (1450–1750).....	5
3.4. Etica în Epoca Modernă (1750–1980).....	6
4. Geopolitical, Economic, and Social Influences on the Evolution of Ethics.....	6
4.1. Era Clasică (600 î.Hr. – 476 d.Hr.).....	7
4.2. Evul Mediu (476 – 1450 d.Hr.).....	7
4.3. Epoca Modernă Timpurie (1450 – 1750 d.Hr.).....	8
4.4. Epoca Modernă (1750 – 1980)	8
5. Analiza cantitativă – Dinamica cercetării etice contemporane	9
6. Discuții și Concluzii.....	10

1. Introducere și motivație

Această teză explorează evoluția școlilor de gândire etică din antichitate până în prezent, susținând că etica funcționează ca un răspuns dinamic și reactiv la sistemele socio-politice și economice. Lucrarea combină o analiză istorică globală cu o investigație bibliometrică pentru a identifica domenii emergente, în declin sau subreprezentate în gândirea etică. În final, se propune teoria complexității ca un cadru unificator capabil să răspundă fragmentării și diversității contextuale a discursului etic, cu implicații directe asupra politicilor publice, guvernantei și cercetării viitoare.

Această cercetare pornește de la recunoașterea faptului că etica a fost istoric fragmentată, eurocentrică și modelată mai degrabă de reacții decât de procese proactive. Deconectarea tot mai mare dintre teoria etică și aplicabilitatea sa practică în politică, guvernanță și afaceri a impus nevoia unui model mai larg, mai incluziv și sistemic. Motivată de cercetări anterioare în etica afacerilor și în încrederea instituțională, teza urmărește să înțeleagă cum evoluează sistemele etice și dacă teoria complexității poate oferi un cadru mai pluralist și adaptiv.

2. Metodologie

Cercetarea urmează o metodologie în două părți. Secțiunea calitativă constă într-o analiză documentară a școlilor etice globale, grupate după epocă și regiune, acoperind Europa, Asia, Africa, Orientul Mijlociu și Americile. Sunt examinate și contextul socio-politic care a modelat aceste tradiții. Secțiunea cantitativă presupune o analiză bibliometrică (1974–2024) folosind date din Web of Science și instrumente precum VOSviewer și Connected Papers. Tehnicile utilizate includ co-citația, co-apariția termenilor, cuplarea bibliografică și hărți temporale suprapuse.

3. Evoluția istorică a gândirii etice (Antichitate – Epoca Modernă)

Dezvoltarea istorică a școlilor de gândire etică relevă un domeniu profund contextual, reactiv și dinamic, care evoluează în tandem cu structurile sociale, sistemele de credințe și condițiile materiale. Această secțiune urmărește traiectoria filosofiei morale și a

reflecției etice de la civilizațiile antice până în epoca modernă, evidențiind emergența, maturizarea și fragmentarea tradițiilor cheie în timp și spațiu.

3.1. Etica în Epoca Clasică (cca. 2500 î.e.n. – 476 e.n.)

Reflecția etică în Epoca Clasică era profund legată de cosmologie, mit, religie și structuri politice. În culturile timpurii mesopotamiene, egiptene, chineze, indiene și greco-romane, etica s-a dezvoltat ca un răspuns integrat la ordonarea vieții sociale și urmărirea echilibrului cosmic sau social. În Egipt, conceptul de Ma'at reprezenta adevărul, echilibrul și dreptatea, ghidând atât ordinea divină, cât și comportamentul uman. În mod similar, etica indiană timpurie, derivată din Vede și Upanișade, se centra pe dharma — datoria morală bazată pe rolul social, legea cosmică și realizarea sinelui.

În China, etica confucianistă a instituit o moralitate relațională bazată pe virtute, care prioritiza armonia, ierarhia și pietatea filială. Tradițiile daoiste, în contrast, respingeau normele prescriptive, accentuând spontaneitatea și alinierea naturală. Între timp, etica zoroastriană din Persia antică a introdus un cadru moral dualist ce opunea binele (adevăr, ordine) răului (haos, falsitate), influențând imaginarul moral al religiilor abrahamice.

Apariția gândirii etice grecești începând cu secolul VI î.e.n. a marcat un punct de cotitură major: a oferit primele tentative filosofice serioase de secularizare și raționalizare a eticii. De la accentul presocratic pe ordinea cosmică și armonia matematică, la etica socratică bazată pe auto-examinare și rațiune, filosofia greacă a separat treptat etica de religie. Noțiunea platonice a formelor ideale și etica virtuții propusă de Aristotel — centrată pe împlinirea umană (eudaimonia) — au stabilit categorii normative fundamentale, și încă relevante.

Gânditori romani precum Cicero și filosofi stoici au dezvoltat aceste idei într-o etică cosmopolită a datoriei, naturii și ordinii raționale, influențând profund sistemele morale creștine și iluministe. De-a lungul perioadei clasice, etica a servit atât ca instrument de cultivare personală, cât și ca metodă de legitimare a autorității politice.

3.2. Etica în Evul Mediu (476–1450 e.n.)

Etica medievală reflectă sinteza dintre moștenirea filosofiei clasice și doctrinele religioase emergente în Europa, Orientul Mijlociu și Asia. În Europa, teologia creștină

domină discursul moral, în special prin lucrările lui Augustin și, mai târziu, ale lui Toma d'Aquino. Augustin a combinat etica pl tonică cu doctrina păcatului și a harului, în timp ce Aquino a sistematizat o etică naturală influențată de Aristotel și ancorată în legea divină.

În același timp, gândirea etică islamică înflorește în lumea arabă, reunind filosofia greacă, dreptul islamic (shari'a) și reflecția morală. Filosofi precum Al-Farabi, Avicenna și Averroes au mediat între rațiune și revelație, în timp ce tradițiile sufi au introdus o dimensiune etică mistică, centrată pe purificarea sufletului și iubirea divină. În iudaism, Maimonide a propus o etică raționalistă, compatibilă cu legea religioasă, influențând ulterior atât tradiția islamică, cât și pe cea creștină.

În Asia, budismul mahayana introduce etica compasiunii universale și a eliberării de suferință, iar tradițiile confucianiste și neo-confucianiste domină gândirea morală în China, Coreea și Japonia. În Africa subsahariană, deși mare parte din gândirea etică este transmisă oral, se conturează concepte precum Ubuntu – o etică a interdependenței, comunității și umanității partajate.

Această perioadă este marcată de intersecții între religie, politică și morală, în care autoritatea morală este centrată pe revelație și interpretarea teologică. Totodată, schimburile interculturale – prin comerț, cuceriri și traduceri – favorizează o diversificare și hibridare a tradițiilor etice.

3.3. Etica în Epoca Modernă Timpurie (1450–1750)

Această perioadă este definită de Renaștere, Reforma protestantă și începuturile colonialismului global. Umanismul renescentist revigorează accentul pe rațiune, autonomie și valoarea demnității umane, reflectând o reîntoarcere la sursele greco-romane, dar într-o cheie laică și creativă.

Reforma protestantă (inițiată de Luther și continuată de Calvin) introduce un accent moral asupra conștiinței individuale, vocației și relației directe cu divinitatea – o turnură care contribuie, indirect, la apariția eticii moderne a muncii. În paralel, gândirea iluministă timpurie începe să se detașeze de teologie, concentrându-se pe raționalitatea morală (Spinoza, Locke) și teoria contractului social (Hobbes).

Colonialismul, în plină expansiune, creează însă o etică dualistă: pe de o parte, afirmă idealuri ale drepturilor și rațiunii universale; pe de altă parte, justifică dominația, convertirea și exploatarea popoarelor colonizate. Această tensiune între idealuri morale și practici de putere va marca întreaga tradiție occidentală modernă.

3.4. Etica în Epoca Modernă (1750–1980)

Iluminismul matur și epoca modernă sunt marcate de încercările de a formula teorii etice universale, raționale și autonome. Immanuel Kant propune o etică a datoriei bazată pe imperativul categoric, în timp ce John Stuart Mill dezvoltă utilitarismul, ca etică a maximizării fericirii. Etica devine tot mai seculară, sistemică și aplicabilă în contexte juridice, politice și economice.

Totodată, apar curente de reacție și diferențiere: etica sentimentalistă (Hume), existențialismul (Sartre, Kierkegaard), marxismul și etica critică, precum și primele forme ale eticii feministe și decoloniale. În afara Europei, mișcările de decolonizare, renașterile religioase și filosofice (precum etica hindusă modernă, etica africană post-colonială, budismul modernist) încep să formuleze alternative la etica occidentală dominantă.

Această perioadă marchează tranziția de la universalismul normativ la pluralismul etic, reflectând un peisaj moral tot mai complex, contestat și globalizat. Această analiză istorică demonstrează că gândirea etică nu a fost niciodată statică. Dimpotrivă, ea a evoluat constant ca răspuns la transformări sociale profunde, crize și schimbări culturale. Depart de a fi o tradiție unică, etica reprezintă un discurs polifonic, intercultural și adaptiv – unul care a reacționat în mod repetat la tensiunile dintre putere, identitate, comunitate și justiție. Această teză, prin investigarea acestor tradiții de-a lungul timpului și spațiului, recuperează o viziune pluralistă asupra eticii, tratând-o ca pe un sistem dinamic și nu ca pe o doctrină fixă.

4. Geopolitical, Economic, and Social Influences on the Evolution of Ethics

Teza investighează evoluția eticii nu doar ca disciplină filosofică, ci și ca reflexie și răspuns la marile forțe geopolitice, economice și sociale. Privită prin această lentilă,

lucrarea scoate în evidență dinamica istorică ce a modelat raționamentul moral în cadrul diverselor civilizații, demonstrând că etica nu s-a dezvoltat niciodată în izolare, ci a apărut în tandem cu transformările instituționale, materiale și culturale.

Relația dintre etică și geopolitică este, din punct de vedere istoric, una ciclică. Tulburările politice, războaiele, prăbușirile economice și expansiunea imperială au modelat, au constrâns și uneori au catalizat raționamentul etic. Deși majoritatea istoriilor filosofice ale eticii se concentrează pe gânditori și norme abstracte, această cercetare susține că etica evoluează în relație cu puterea, instituțiile și condițiile materiale.

Acest capitol urmărește modul în care marile forțe geopolitice — colonizarea, imperiul, revoluția, războiul și comerțul — au influențat prioritățile morale ale societăților, au catalizat apariția unor noi paradigme etice și au restructurat discursul moral global. Analiza urmează aceeași periodizare ca și în secțiunea precedentă: Epoca Clasică, Evul Mediu, Epoca Modernă Timpurie și Epoca Modernă.

4.1. Era Clasică (600 î.Hr. – 476 d.Hr.)

În această perioadă, etica a fost profund modelată de structurile de putere emergente, de consolidarea imperiilor și de religie. În Grecia antică, prăbușirea aristocrației și ascensiunea polisurilor au creat un context în care întrebările legate de virtute, cetățenie și binele comun au devenit centrale. În China, haosul din timpul Perioadei Statelor Războinice a catalizat apariția confucianismului și taoismului, ambele vizând restaurarea armoniei sociale și personale. În India, etica dharmei a fost strâns legată de sistemele sociale rigide, dar și de viziunile cosmologice care justificau ordinea socială. În regatele africane timpurii și în civilizațiile mesoamericane, principiile etice erau interconectate cu conducerea spirituală și echilibrul cosmic.

4.2. Evul Mediu (476 – 1450 d.Hr.)

Etica medievală a fost dominată de sinteza dintre religie și guvernare. În Europa, Biserica Catolică a exercitat o influență imensă, iar filozofia scolastică (ex. Toma de Aquino) a încercat să armonizeze rațiunea aristotelică cu dogma creștină. În lumea islamică, gânditorii precum Al-Farabi și Al-Ghazali au dezvoltat cadre etice sofisticate care combinau revelația și rațiunea. Budismul și confucianismul au continuat să evolueze în Asia, iar sistemele etice africane și indigene s-au adaptat dinamic la migrații, războaie și

comerț. Apariția imperiilor islamice și a drumurilor comerciale a facilitat schimburi intelectuale, influențând codurile morale în Africa de Nord, Asia Centrală și părți ale Europei.

4.3. Epoca Modernă Timpurie (1450 – 1750 d.Hr.)

Această perioadă a fost marcată de expansiunea colonială europeană, de Reforma Protestantă și de consolidarea statelor-națiune. Colonialismul nu a impus doar dominație politică, ci și o reconfigurare a paradigmatelor etice. Codurile morale europene erau adesea prezentate ca fiind universale, justificând misiuni „civilizatoare” și creând o ierarhie a valorilor care a marginalizat sistemele etice indigene. Cu toate acestea, în aceeași perioadă apar și forme timpurii de contestare, precum etica Quakerilor care respingeau sclavia. În Asia, confucianismul a fost instrumentalizat de regimurile imperiale pentru a susține autoritatea centrală, în timp ce în Africa și Americile etica a fost transformată prin rezistență și sincretism spiritual. Comerțul transatlantic cu sclavi a adâncit contradicțiile morale, ducând ulterior la apariția eticii abolirii.

4.4. Epoca Modernă (1750 – 1980)

Perioada modernă a fost definită de Iluminism, industrializare, războaiele mondiale și luptele pentru drepturi civile. Etica a devenit tot mai seculară și orientată spre rațiune, cu figuri precum Kant și Mill care au influențat profund concepțiile occidentale despre datorie și consecințe. Revoluțiile din America Latină, America de Nord și Franța au fost animate de idealuri etice legate de libertate, egalitate și suveranitate populară. În același timp, în coloniile europene, teoriile morale erau adesea utilizate pentru a justifica dominația, dar și pentru a genera forme de rezistență. În Africa și Asia, etica a fost revigorată prin mișcări anticoloniale și pan-africaniste, care au repus în centru valorile colective, solidaritatea și dreptatea socială. În această epocă au luat amploare și domenii precum bioetica, etica profesională și etica în economie, reflectând complexitatea tot mai mare a societății moderne.

Analiza geopolitică evidențiază faptul că etica nu este un produs abstract, ci o reacție directă la realitățile istorice, sociale și politice. De-a lungul istoriei, crizele — fie ele coloniale, economice, politice sau tehnologice — au forțat o reconfigurare a cadrului moral. Pentru politicile publice și guvernanta contemporană, aceasta înseamnă că

modelele etice ar trebui să fie dinamice, adaptive și capabile să integreze pluralismul cultural. De asemenea, ele trebuie să abordeze în mod critic moștenirile colonialismului și să evite aplicarea unor paradigme morale dominante în contexte care cer interpretări și soluții locale. Etica trebuie reintegrată în arhitectura instituțională ca funcție proactivă, nu doar ca reflex de conformitate sau reacție la criză. Un cadru etic bazat pe complexitate oferă instrumentele necesare pentru guvernanta în rețea, participativă și orientată către viitor.

5. Analiza cantitativă – Dinamica cercetării etice contemporane

Această etapă a cercetării a fost construită pe o analiză bibliometrică cuprinzătoare, desfășurată pe baza datelor din Web of Science, acoperind perioada 1974–2024. Obiectivul a fost investigarea maturității domeniului eticii ca disciplină științifică, evidențierea ariilor emergente și a lacunelor, precum și validarea ipotezelor calitative privind influența contextelor socio-politice asupra dezvoltării gândirii etice.

Folosind instrumente precum VOSviewer și Connected Papers, au fost aplicate tehnici de co-citație, co-apariție de termeni, cuplare bibliografică și hărți suprapuse temporar. Aceste metode au permis cartografierea structurii intelectuale a domeniului, precum și a tendințelor în evoluție.

Rezultatele au arătat că etica este un domeniu fragmentat, cu o concentrare disproporționată asupra perspectivelor occidentale (în special din SUA, Europa și China). Subdomenii precum etica AI, bioetica și etica mediului sunt în expansiune rapidă, în timp ce tradiții precum etica decolonială sau etica indigenă sunt marginale sau subreprezentate. Analiza a evidențiat și lipsa de convergență teoretică între școlile de gândire, precum și dominanța unor jurnale și instituții din Nordul Global.

Cartografierea cuplării bibliografice a relevat rețele de cercetare active, în special în jurul temelor legate de tehnologie, sustenabilitate și justiție socială. Totodată, analiza co-apariției termenilor a oferit o imagine clară a principalelor paradigme conceptuale – de la etica în sănătate și economie, la etica în guvernanta și educație.

Această analiză confirmă că domeniul eticii nu este doar vast, ci și aflat într-o stare de tranziție, oscilând între specializare excesivă și nevoia unei integrări sistemice. Lipsa unui model unificator, adaptabil și sensibil la contexte multiple limitează impactul eticii asupra deciziilor publice și instituționale. Rezultatele susțin argumentul că teoria complexității poate oferi un cadru metodologic robust pentru depășirea acestor fragmentări și pentru reconectarea eticii cu politicile și guvernarea contemporană.

6. Discuții și Concluzii

Cercetarea relevă o nevoie urgentă de a reintegra etica în cadrele instituționale și de politici publice fundamentale. Fragmentarea și compartimentarea tematică a eticii moderne slăbesc capacitatea acestora de a ghida guvernarea adaptivă. Cadrele etice care ignoră puterea, cultura și non-linearitatea devin tot mai insuficiente într-o lume interdependentă. Această teză susține că etica ar trebui să funcționeze ca o lentilă instituțională centrală, modelând procesele de anticipare, inovație și responsabilitate în toate sectoarele.

Teoria complexității, care pune accent pe buclele de feedback, emergență și non-linearitate, oferă un model adecvat pentru gândirea etică. Ea recunoaște natura adaptivă, pluralistă și sistemică a raționamentului moral, așa cum acesta a evoluat în diverse societăți și epoci. Gândirea etică este un sistem adaptiv complex, modelat prin co-evoluția cu factori sociali, politici și tehnologici. Această abordare sprijină un model incluziv și pregătit pentru viitor în investigarea dimensiunii morale.

Această teză re poziționează etica drept un domeniu dinamic, sistemic și pluralist, esențial pentru guvernare, politici publice și justiție globală. Lucrarea identifică teoria complexității ca un model transformator pentru integrarea eticii, urmărindu-i rădăcinile istorice și cartografiind fragmentarea sa actuală. Se face apel la recâștigarea eticii ca domeniu fundamental și orientat spre viitor, capabil să ghideze sisteme sustenabile și incluzive în toate domeniile societale.